

הצרעת כעונש במקרא ובדברי חז"ל

בפרשיות תזריע ומצורע מאריכה התורה בפירוט נגעי הצרעת השונים, דרכי זיהוים על ידי הכוהן, וכן דרכי הטהרה מהם. בפרשת כי תצא מוסיפה התורה מצווה נוספת, המיוחדת לנגע הצרעת:

השֹׁמֵר בְּנֶגַע הַצִּרְעַת לְשֹׁמֵר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יִרְוּ אֶתְכֶם הַכְּהֻנִּים הַלְוִיִּם כְּאֲשֶׁר צִוִּיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת. זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם (דברים כ"ד, ח-ט).

פסוק ח, המיוחד למצווה זו, מוכיח את החשיבות שהתורה מייחסת לנושא הצרעת. כמו כן, מתוך הפסוק העוסק במרים הבינו המדרשים והמפרשים שנגע הצרעת אינו מחלה סתמית, אלא נגע הבא לאדם כתוצאה של חטא מסוים. במדרשים השונים נתנו חז"ל כמה רשימות של חטאים שנענשים עליהם בנגעים, ובעיקר בצרעת. כך בויקרא רבה, בריש פרשת מצורע, מובאת רשימה המבוססת על דברי הפסוקים במשלי ו', יז-יח:

עֵינַיִם רְמוֹת לְשׁוֹן שֶׁקֶר וְיַדַּיִם שִׁפְכוֹת דָּם נָקִי. לֵב חָרֵשׁ מַחְשָׁבוֹת אֶן רַגְלַיִם מְמַהְרֹת לְרוּץ לְרָעָה.

בהמשך הפרשה (ויקרא רבה מצורע פרשה יז ג, מהד' מרגליות עמ' שעד-שעז) מובאות רשימות נוספות, המתייחסות לחטאים שונים. החטאים המפורשים ברשימות אלו לא נבחרו בדרך מקרה, כמובן, אלא מהווים פירושים שונים של חז"ל לחטאיהם של האישים שעליהם אומר התנ"ך שלקו בצרעת, או לחטאים של אישים שהמדרש מלמדנו כי חטאו. מסיבה זו נוצרו רשימות שונות במדרשים, שהרי מצאנו פירושים שונים לחטאו של אדם אחד.¹

האם ניתן למצוא מכנה משותף בין האישים הלוקים בצרעת, אשר יבהיר לנו על אילו חטאים, או על איזה חטא ספציפי, לוקים בצרעת בתנ"ך?! באופן כללי נהוג

1. עיין, לדוגמה, בחטאו של עוזיהו, המוגדר במדרשים בביטויים: "לב חורש מחשבת און" (ויקרא רבה פרשה טז א), "גוזל את שאינו שלו" (ויקרא רבה פרשה יז ג), "גסות רוח" (בבלי ערכין טז ע"א), "נתן עיניו במה שאינו ראוי לו" (בבלי סוטה ט ע"ב).

לייחס את הצרעת ל"חטא לשון הרע". כך אמרו חז"ל (ויקרא רבה מצורע פרשה טז, ב; עמ' שנא): "זאת תהיה תורת המצורע - תורת המוציא שם רע". הסיבה להיצמדות לחטא זה, ייתכן שהיא קשורה לחטאה של מרים המופיע כבר בתורה, ונהוג להסבירו כלשון הרע על משה.

ננסה לראות האם המקרים השונים שבהם נזכרת צרעת בתנ"ך אכן מתאגדים תחת מכנה משותף כלשהו של חטא ספציפי, ויהא זה לשון הרע או כל חטא אחר. ייתכן שבצורה זו נשפוך אור נוסף על המקרים המוכרים יותר, המופיעים כבר בתורה. נתייחס לשלושה סוגי מקרים:

תחילה נתייחס למקרים שבהם ניתן להבין על פי פשטי המקראות על איזה חטא לקה האדם בצרעת. לאחר מכן נתייחס למקרים שבהם החטא הספציפי מפורש רק בדברי חז"ל (ודבריהם מסתמכים, כנראה, על הבנת המקרים מן הסוג הראשון). לבסוף נתייחס למקרים שבהם חז"ל הם שקבעו שהייתה מעורבת בהם צרעת.² ייתכן שמקרים שונים יהוו מקרי ביניים, ונעמוד על כך בהמשך דברינו.

א. מקרים שבהם החטא עולה מעיון בפשטי הפסוקים

נתחיל ממקרהו של גיחזי ונמשיך במקרהו של יואב בן צרויה (שדוד קיללו בצרעת). העיון בשני מקרים אלו יבהיר לנו היטב באיזה חטא מדובר.

1. גיחזי וצרעתו

סיפורו של גיחזי מופיע במל"ב ה'. לאחר שנעמן מתרפא בעזרת אלישע מצרעתו, הוא מבקש לתת לאלישע מתנה או שכר כלשהו על 'עבודתו'. אלישע ממאן לקחת, והדבר רק מעצים את הערכתו של נעמן לאיש האלוהים ולאלוהי ישראל כאחד. הוא מגיב מיד: "כִּי לֹא יַעֲשֶׂה עוֹד עֲבָדְךָ עִלָּה וְזָבַח לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים כִּי אִם לֵה" (פס' יז). זאת לאחר שכבר קודם לכן הצהיר: "הִנֵּה נָא יְדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכָל הָאָרֶץ כִּי אִם בְּיִשְׂרָאֵל" (פס' טו). אלישע משלח את נעמן בשלום, ולאחר זמן מסוים משיג גיחזי, נערו של אלישע, את נעמן, וטוען שאלישע החליט לבסוף לקחת ממנו מתנה כלשהי (אמנם לא לעצמו כי אם לשני נערים מבני הנביאים שזה עתה הגיעו). ואכן, גיחזי מקבל מנעמן שני כיכרות כסף ושתי חליפות בגדים. כאשר אלישע מגלה זאת, הוא אומר לגיחזי בכעס ובאכזבה: "הֲעַתְּ לְקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלְקַחַת בְּגָדִים וְזִיתִים וְכַרְמִים וְצֹאן וּבָקָר וְעֶבְדִּים וְשִׁפּוֹת?! וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזֶרְעֶךָ לְעוֹלָם", ומיד - "וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו מִצָּרַע כְּשִׁלְג" (פס' כו-כז).

2. למרות שיייחוס שבתנ"ך עצמו באה הצרעת כעונש על חטא אחד, ובמדרשים - על חטא אחר.

אם ננסה להבין מהו חטאו המדויק של גיחזי, שעליו ראוי הוא להיענש בצרעת עולמית, נראה שהתשובה פשוטה ביותר. חז"ל אמנם הסבירו את צרעתו בחטאים שונים, כגון: "נתן עיניו במה שאינו ראוי לו" (בבלי סוטה ט ע"ב), "קרא לרבו בשמו" (בבלי סנהדרין ק ע"א). אולם נראה שאלו חטאים זעירים ביחס לחטאו הגדול יותר. מעשהו של גיחזי בעצם הורס את כל מה שבנה אלישע. הערכתו של נעמן לאלישע בוודאי מצטמצמת מאוד כאשר גיחזי אומר לו שאלישע ייקח תמורה בעבור מעשהו. דמותו של אלישע מתגמדת בבת אחת, והופכת מ"איש אלוהים" לאדם המשתכר מריפוי בצורות מיסטיות שונות. במילים אחרות - ניתן לומר שגיחזי מוציא שם רע על רבו.³ אולם מעבר לכך: נזכור שאלישע מהווה נציגו של ה' אלוהי ישראל עלי אדמות, וכאשר מוכתם שמו של נביא ה', מוכתם כביכול גם שמו של הקב"ה ח"ו.

כאשר אלישע סירב לקחת כסף - בירך נעמן את ה' עצמו, ולא דווקא את אלישע. כעת, כאשר דמותו של אלישע מתעוותת, מן הסתם יורדת הערכתו של נעמן גם כלפי ה'. גיחזי מוציא כאן שם רע גם על אלישע וגם על הקב"ה. אכן - על הוצאת שם רע בקנה מידה כזה חושב אלישע שראוי שגיחזי ייענש בצרעת. הוא מקללו וגיחזי 'זוכה' בצרעתו.

לא בכדי הצמידו המדרשים בויקרא רבה לגיחזי גם את חטא חילול השם, וטענו שעל כך לקח בצרעת.

2. יואב בן צרויה

יואב בן צרויה אמנם לא לוקה בפועל בצרעת, וכן לא זרעו, לפחות אין זה מוזכר בפירוש בתנ"ך. אולם עצם העובדה שדוד מוצא לנכון לקללו: "וְאֵל יִפְרֹת מִבֵּית יוֹאָב זָב וּמִצַּרְעַ וּמִחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ וְנִפְלַל בַּחֶרֶב וְחָסַר לֶחֶם" (שמ"ב ג', כט), מצביעה על חומרת חטאו של יואב, ועל הקשר של חטא זה לנגע הצרעת. אמנם הצרעת הנָה רק חלק מהקללה שבה קילל דוד את יואב, וניתן להבינה כחלק מקללה עממית גרידא, אולם לעניות דעתי ראוי להתייחס לצרעת גם באופן פרטני. חשיבות אִזכורה של הצרעת במקרה זה תוכח על ידי השוואת מקרהו של יואב למקרהו של גיחזי.

מה בדיוק היה חטאו של יואב? יואב שומע שאבנר כרת ברית עם דוד, ושדוד שילחו כדי לקבץ אליו את כל ישראל. הוא כועס על שדוד כורת ברית עם אויביו, רודף אחרי אבנר והורגו כנקמה על שהכה את עשהאל אחיו זמן קצר לפני כן. אכן, יואב שופך דם, אך הוא כמובן מוגדר כגואל דם. ומעבר לכך: אם חטאו הוא רצח או שפיכת דם נקי ברמה זו או אחרת - מדוע דוד מקללו כך ולא מענישו במקום? מה הקשר בין חטאו של יואב ובין הצרעת שהוא מקולל בה?

3. ועיין אבות דרבי נתן ט, ג; מהד' שכטר עמ' 41.

בשלב זה אין דוד מפרש בדיוק מהו החטא שבו חטא יואב, ורק אומר: "וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּנֵי צְרוּיָה קָשִׁים מִמֶּנִּי יְשָׁלֵם ה' לְעֵשֶׂה הַרְעָה כְּרַעְתּוֹ" (לט). אין בכך כדי לברר במה בדיוק חטא יואב. אכן, בצוואתו של דוד לשלמה כבר מפרט דוד יותר:

וְגַם אֶתְּהָ יִדְעֶתְּ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְשָׁנֵי שָׂרֵי צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן נֹר וְלַעֲמָשָׂא בֶן יֵתָר וְיֵהָרְגֵם וַיִּשָּׂם דָּמִי מִלְחָמָה בְּשָׁלֵם וַיִּתֵּן דָּמִי מִלְחָמָה בְּחַגְרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמִתְנָיו וּבְנִעְלוֹ אֲשֶׁר בְּרִגְלָיו (מל"א ב', ה).

לכאורה מאשים כאן דוד את יואב בשפיכות דמים סתמית, לריק, במקום לדרוש שלום עם אויבי דוד המשלימים אתו. אך דוד אומר "אֲשֶׁר עָשָׂה לִי", והרי ברור שיואב לא חטא לדוד עצמו!

חז"ל דרשו זאת ביחס לאבשלום, אשר רציחתו בידי יואב אינה מוזכרת כאן, באופן מפתיע. אולם ניתן להסביר שגם במעשיו האחרים פגע יואב בראש ובראשונה בדוד עצמו. כיצד?

המתבונן היטב בפרשת רצח אבנר בידי יואב ימצא בה דמיון מפתיע לסיפורם של גיחזי ואלישע:

א. הנפשות הפועלות בשני המקרים דומות: שר צבא בא כדי לדבר עם נציגו של הצד שכנגד, כורת אתו ברית מסוימת והולך. נציג הצד שכנגד - אלישע או דוד, בהחלט מעוניין בזאת, ומסייע לשר הצבא הבא אליו. משרתו של נציג זה, גיחזי או יואב, רודף אחר שר הצבא המתרחק, ונוהג בניגוד לדעתו המפורשת של רבו, שהובעה זמן קצר קודם לכן. אלישע לא רצה לקחת שכר, ודוד ודאי שלא רצה כרגע במיתתו של אבנר.

ב. בעקבות מעשיהם נענשים המשרתים בצורה דומה: דוד מקלל את יואב בצרעת, וכן אלישע מקלל את גיחזי. בשני המקרים הקללה היא גם לזרעם.

ג. בשני המקרים מודגש שדוד ואלישע שילחו את שר הצבא הבא אליהם בשלום:

וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת אַבְנֵר וַיִּלְךָ בְּשָׁלוֹם... בָּא אַבְנֵר בֶּן נֹר אֶל הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַחְהוּ וַיִּלְךָ בְּשָׁלוֹם...
כִּי שָׁלַח וַיִּלְךָ בְּשָׁלוֹם (שמ"ב ג', כא-כב).

החזרה המשולשת מדגישה נקודה זו, המופיעה גם אצל אלישע בפירושו: "וַיֵּאמֶר לוֹ יְיָ לְשָׁלוֹם" (מל"ב ה', יט).

ד. בשני המקרים שר הצבא מתייצב לפני הצד שכנגד, האויב, לאחר דין ודברים עם מלכו: אבנר בן נר הולך לכרות ברית עם דוד לאחר ויכוח מר עם איש בושת (ו-יב), וכן נעמן אינו יכול ללכת לדרוש באלוהי ישראל ובאלישע מבלי ליידע את

מלכו (ד). אולם, בניגוד לאיש בושת, מלך ארם מחזק את נעמן ואף מסייע לו בתכנית זו.

ה. בשני המקרים שר הצבא גרם קודם לכן נזק לאותו צד שאליו הוא בא עכשיו בשלום. אבנר נלחם כמה שנים עם שאול נגד דוד, ועל נעמן נאמר בפירושי: "כי בו נתן ה' תְּשׁוּעָה לְאַרְם" (וחז"ל מייחסים זאת דווקא לניצחון על ישראל - מדרש שוחר טוב לתהילים ע"ח ופרשנים על אתר).

אכן, נראה שגם חטאו של יואב מזכיר מאוד את חטאו של גיחזי. לפני כריתת הברית עם אבנר, מֶלֶךְ דוד בעצם רק על שבט יהודה, שאמנם היה הגדול בשבטים. שאר השבטים נהו אחרי איש בושת ושושלת שאול. הראשון שמשנה מצב זה, או לפחות מנסה לשנות אותו, הוא אבנר, וסיבותיו אינן רלוונטיות. בפס' יז מפורטים הדברים שאמר אבנר לשרי ישראל, ואחר כך לשבט בנימין עצמו, על מנת שיקבלו את דוד עליהם, וככל הנראה הוא הצליח לשכנעם. כדי לסכם את איחוד הממלכות בא אבנר לכרות ברית עם דוד בביתו בחברון, ודוד, מטבע הדברים, מרוצה מאוד. אולם לאחר שהוא משלחו בשלום מגיע יואב, כועס על כריתת הברית עם אבנר (וסיבותיו עמו), רודף אחריו והורגו. מעבר למעשה שפיכת הדם - שעליו יש לדון, שהרי הזכרנו שהיה יואב במעמד של גואל דם - הוא עושה מעשה חמור מאוד: הוא מכפיש את דוד בצורה הנוראה ביותר. דוד ייחשב לכאורה, לפחות בעיני העם, כמי ששלח את יואב שר צבאו להרוג את אבנר לאחר כריתת ברית עמו. הלוא העם אינו יודע שיואב עשה זאת על דעת עצמו! מבחינתם - יואב הוא נציגו של דוד. דוד עלול להצטייר כאדם בוגדני ושפל, שהשתמש באבנר לשכנע את העם שימליכו את דוד, ומיד אחר כך חיסלו. אכן, זו הוצאת שם רע מובהקת ביותר.

מעיון בפסוקים נראה שגם דוד חשש בעיקר מדבר זה: הוא מכריז כמה הכרזות שתפקידן להבהיר בדיוק נקודה זו - 'לא אני עשיתי זאת': "נְקִי אֲנִי וּמִמְלַכְתִּי מֵעַם ה' עַד עוֹלָם מִדְּמֵי אַבְנֵר בֶּן נֵר" (כח). לאחר מכן הוא מקלל את יואב, ומכריז שיואב ואבישי רצחו את אבנר כגאולת דם סתמית:⁴ "וַיֹּאבֵב וְאַבְיָשִׁי אָחִיו הֲרִגוּ לְאַבְנֵר עַל אֲשֶׁר הָמִית אֶת עֲשָׂהאֵל אָחִיהֶם בְּגִבְעוֹן בְּמִלְחָמָה" (ל). לאחר מכן מצווה דוד על כולם לקרוע את בגדיהם ולספוד לאבנר, והוא בוכה עליו. לאחר שהוא מקונן עליו, הוא מסרב לטעום מאומה כל אותו היום. ואכן, רק לאחר כל זאת - "וַיִּדְעוּ כָּל הָעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא כִּי לֹא הָיְתָה מִהֶמְלֶךְ לְהָמִית אֶת אַבְנֵר בֶּן נֵר" (לז). אין ספק שכל מטרתה של התנהגות זו הייתה לנער חוצנו ממעשה זה,⁵ מרבב זה שדבק בדוד

4. אכן, על פי הבנת הדברים הפשוטה, ייתכן שאלו דברי הכתוב ולא דברי דוד (כך לדברי מצודת דוד על אתר). אולם על פי ההקשר הכללי של דברי דוד, ניתן בהחלט לומר שזוהי הכרזה של דוד.

5. בילקוט שמעוני על אתר ישנה התייחסות לכך.

בגלל יואב. אך גם אם הוא מצליח להשיג את מטרתו - הוא כנראה אינו סולח ליואב, ואם כך, זוהי הסיבה לדבריו לשלמה באחרית ימיו, "אֲשֶׁר עָשָׂה לִי יוֹאָב". אין ספק - לא באבנר בלבד פגע יואב כי אם גם בדוד עצמו.

אולם לגבי אלישע אמרנו שגיחזי כביכול מוציא שם רע גם על הקב"ה. האם גם כאן זהו המצב? נראה שכן. דוד משמש כאן כמלך שנמשח בהוראתו של הקב"ה. כך מתייחס הוא לעצמו, כך אמור העם להתייחס אליו וכך אומר אבנר לזקני ישראל:

וְעַתָּה עָשׂוּ כִּי ה' אָמַר אֶל דָּוִד לֵאמֹר בְּיַד דָּוִד עֲבַדִּי הוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים וּמִיַּד כָּל אֲיָבִיהֶם (יח).

גם בדבריו לאיש בושת הוא מתבטא בצורה דומה: "כִּי פֶאֶשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְדָוִד כִּי כֵן אֶעֱשֶׂה לוֹ" (ט). אבנר וכל העם מתייחסים אל דוד כנציגו של ה', לפיכך זוהי הכפשה לא רק של דוד כי אם של כל מלכותו ושל אלוהיו. בקינתו מדגיש דוד: "נָקִי אֲנֹכִי וּמִמְלַכְתִּי מֵעַם ה' עַד עוֹלָם" (כח). וכן: "יְשַׁלֵּם ה' לְעֵשָׂה הַרְעָה כְּרַעְתּוֹ" (לט). אכן, דוד מנסה לנקות לא רק את עצמו כי אם גם את הקב"ה.

3. מרים

עד כה ראינו שני מקרים בתנ"ך שבאה בהם צרעת (או קללת צרעת) בתגובה לחטא לשון הרע או להוצאת שם רע. אולם אין מדובר סתם בהוצאת שם רע, כי אם בהוצאת שם רע על אדם המייצג את ה' במובן זה או אחר, ובכך נהפך החטא להוצאת שם רע כביכול על ה'.

ניתן בהחלט לומר שזהו המצב גם אצל מרים וצרעתה במדבר. התורה אינה מספרת לנו מה בדיוק אמרה מרים על משה ואשתו: "וַתִּדְבַר מְרִיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכַּהֲנִית אֲשֶׁר לְקַח כִּי אִשָּׁה כְּשִׁית לְקַח" (במדבר י"ב, א). אולם בכל אופן ברור על פי הפשט כי מרים לקתה בצרעת לאחר שסיפרה דבר שלילי על משה. חז"ל השלימו את התמונה, באמרו שמרים התייחסה לפרישת משה מאשתו עקב היותו נביא (הדברים נאמרו בהקשר של שבעים ה'נביאים' החדשים במחנה - כך במדרשים השונים על אתר). אם אכן כך הוא - ודאי שזו הוצאת שם רע על משה רבנו. אך הלוא ראינו עד כה שצרעת באה בעבור חטא חמור יותר, המתייחס, לפחות בעקיפין, גם לה'!?

ניתן לומר שעצם העובדה שמרים מדברת בנביא ה', עבד ה' הקרוב אליו ביותר - בוודאי מהווה פגיעה גם בה' עצמו, כביכול. אכן, במדרש תנחומא (צו, יג) נאמר כך:⁶

6. הדברים מצוטטים גם בפירוש רש"י על במדבר י"ב, ח.

"ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה!?" - אינו אומר בעבדי משה, אלא בעבדי במשה. בעבדי אף על פי שאינו משה ובמשה אף על פי שאינו עבדי, כדאי הייתם לירוא מפניו. וכל שכן שהוא עבדי, ועבד מלך - מלך. היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם. ואם תאמרו אינו מכיר (המלך) במעשיו - זו קשה מן הראשונה!

דהיינו - על פי מדרש זה ברור שמרים פגעה כאן גם בכבודו של משה, גדול הנביאים, אך ככזה גם בכבודו של רבו - הקב"ה בעצמו. אין פלא שמרים נצטרעה אחר כך ושה' הגיב בחריפות על דבריה, למרות שמשה כנראה רצה להתעלם מכך.

צרעתה של מרים נעלמה לאחר שבעה ימים, בניגוד לצרעת גיחזי. מה פשר ההבדל? במקרה של מרים, נציגו של ה', אותו נציג שבו פגעה, ביקש עליה רחמים, ובזכות תפילתו זכתה להירפא. מצב זה לא נתקיים במקרהו של גיחזי.

יש להעיר כי ייתכן שיש להגדיר את מקרה מרים כ'מקרה ביניים', הקרוב למקרים הנידונים להלן בפרק ב, שהרי מפשטי המקראות משמע רק שאמרה דבר מה. חז"ל הם המוסיפים לנו שהייתה זו פגיעה גם בה' ולא רק במשה עצמו.

4. עוזיהו

מקרה ביניים נוסף שניתן לדבר בו, הוא מקרהו של המלך עוזיהו. צרעתו של עוזיהו מהווה חריג מסוים, ואין זה ברור אם מקרהו מתאים למערך שניסינו לבנות עד כה. לכאורה, עוזיהו אינו לוקה בצרעת על מעשה שקשור בלשון הרע או בהוצאת שם רע. הוא פשוט מבקש להקטיר קטורת בבית המקדש, ומשום שזהו אינו תפקידו - ה' מנגע אותו בצרעת. כך מסופר בדברי הימים:

וּכְחֻזְקוֹתָיו גָּבַהּ לְבוּ עַד לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בַּה' אֱלֹהָיו וַיָּבֵא אֶל הַיֵּכָל ה' לְהַקְטִיר עַל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת. וַיָּבֵא אַחֲרָיו עֲזַרְיָהוּ הַכֹּהֵן וְעָמֹו כֹּהֲנִים לֵה' שְׂמוֹנִים בְּנֵי חֵיל. וַיַּעֲמֵדוּ עַל עֲזַרְיָהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לוֹ: לֹא לָךְ עֲזַרְיָהוּ לְהַקְטִיר לֵה' כִּי לַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן הַמְּקַדְּשִׁים לְהַקְטִיר צֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ כִּי מְעַלְתָּ, וְלֹא לָךְ לְכַבֹּד מֵה' אֱלֹהִים. וַיִּצְעַף עֲזַרְיָהוּ וַיִּבְדֹּד מִקְּטֹרֶת לְהַקְטִיר וַיִּבְזְעֵפוּ עִם הַכֹּהֲנִים וַהֲצַרְעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּבֵית ה' מְעַל לְמִזְבַּח הַקְּטֹרֶת. וַיִּפֶן אֵלָיו עֲזַרְיָהוּ כֹהֵן הָרֹאשׁ וְכָל הַכֹּהֲנִים וַהֲנֶה הוּא מְצַרֵּעַ בְּמִצְחוֹ וַיִּבְהַלּוּהוּ מִשָּׁם, וְגַם הוּא נִדְחַף לְצֵאת כִּי נִגְעוּ ה'

(דה"ב כ"ו, טז-כ).

אולם, אם נעיין היטב נראה שלא בגלל הקטרת הקטורת לוקה עוזיהו בצרעת: פס' יט מדגיש שהוא מצטרע משום שהוא זועף עם הכוהנים - "וַיִּבְזְעֵפוּ עִם הַכֹּהֲנִים וַהֲצַרְעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ", והכתוב חוזר ומדגיש זאת: "לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים". כל עוד אין עוזיהו זועף על הכוהנים הוא אינו מצטרע, והוויכוח מתנהל בינו לבין עזריהו הכוהן הגדול. אכן - מי שמסלק את עוזיהו מן המקדש הם אותם כוהנים.

בספר מלכים כמעט לא נאמר דבר לגבי צרעתו של עוזיהו, מלבד: "וַיִּנְגַע ה' אֶת הַמֶּלֶךְ וַיְהִי מִצְרַע עַד יוֹם מוֹתוֹ" (מל"ב ט"ו, ה). רד"ק על אתר מביא מדרש המקשר את האירוע למשה. לטענתו, צרעתו של משה היוותה רמז שמי שחולק על הכהונה ילקה בצרעת, וזוהי הסיבה שבגללה לקה עוזיהו בצרעת.

בעל "מצודת דוד" טוען בפירושו על אתר שצרעת עוזיהו באה לו "בזעפו עם הכהנים בעת בא להקטיר ומיחו בו". אכן, על פי הסבר זה ברור שכפי שראינו, עוזיהו נצטרע לא בגלל הקטרת הקטורת, כי אם בגלל יחסו הפוגע לכוהני ה'. חטא זה כבר מזכיר מאוד את החטאים האחרים שראינו, ובהם נצטרעו אנשים שפגעו בניציגי ה' במצבים שונים. עוזיהו עשה זאת, והפגיעה קשה יותר מאשר במקרים האחרים, שכן מעשה זה נעשה בתוך בית המקדש פנימה. אולי בכך פגע עוזיהו גם בה'.⁷

ב. מקרים שבהם החטא מובהר מתוך עיון בדברי חז"ל

1. משה במעמד הסנה

במעמד הסנה מקבל משה שלושה אותות שהוא אמור לעשותם לישראל כדי שיאמינו בו כשליח ה'. מטהו נהפך לנחש, ידו מצטרעת, והוא הופך מים לדם. חז"ל הבינו שאותות אלו לא נבחרו במקרה, כי אם נועדו לסמל למשה שהוא חטא. החטא שאליו מתייחסים חז"ל במדרש הוא שאלתו-קביעתו של משה: "וְהֵן לֹא יֶאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלִּי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה'" (שמות ד', א). ההבנה הפשוטה היא שמשה מוציא לעז מיותר על ישראל כאשר הוא מטיל ספק באמונתם. משום כך נהפך מטהו לנחש, אשר גם הוא דיבר לשון הרע, ומאותה סיבה בדיוק הוא לוקה בצרעת - גם אם זמנית ביותר - בידו. כך כותב רש"י על אתר: "וַיְהִי לְנַחֵשׁ - רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל [באמרו 'לא יאמינו לי'] ותפש אומנתו של נחש" (ג). וכן בהמשך, בפס' ו: "מִצְרַעַת כְּשֶׁלֶג" - ...אף באות זה רמז לו שלשון הרע סיפר באמרו לא יאמינו לי, לפיכך הלקהו בצרעת, כמו שלקתה מרים על לשון הרע". אך האם ניתן לומר שמשה מדבר גם על ה' ממש? בפסוקים ודאי שלא נאמר כן במפורש, אולם היו שהבינו כך, כפי הנראה: "מיד השיבו הקב"ה בשיטתו, ונתן לו אותות לפי דבריו... שאתה מוציא שם רע על בני" (שמות רבה פרשה ג יב; מהד' שזאן עמ' 134). כאשר מוציאים שם רע על הבנים - נפגע מכך גם האב. בהמשך מפרט המדרש הרבה יותר: "תפש משה מעשה הנחש שהוציא לעז על בוראו, שנאמר 'כי יודע אלהים' וכו'..." (שם). מדרש זה מדגיש שבעצם משה פוגע באופן ישיר גם בה'. ראוי לזכור

7. הרב יעקב מדן העלה בשיעורו בישיבת הר עציון את הסברה שעוזיהו לא רק כעס על הכהנים, כי אם גם פגע בהם, ואם כך חטאו חמור אף יותר.

שמעט לפני כן אומר ה' למשה בפירוש "וְשָׁמְעוּ לְקִלְדָּה", ואם כך, כאשר משה מטיל ספק באמונתם של בני ישראל הוא בעצם מטיל ספק גם בהבטחתו של ה' לפני כן. ואכן - הוא מצטרע מיד.

לסוג מקרים זה ניתן לצרף, כאמור, את צרעת מרים ואת צרעת עוזיהו שנידונו לעיל, אשר המדרשים והפרשנים מחדדים מאוד את חטאיהם, ובכך מסייעים לנו לראות בהם חטאים של הוצאת לשון הרע ושל פגיעה בה' ובנציגיו.

ג. מקרים שבהם המדרשים מלמדים על עצם קיומה של הצרעת

מתוך המקרים הרבים הנוספים המוזכרים במדרש לגבי אנשים שנצטרעו, ניתן לציין שניים כמקרים אשר מקיימים בהחלט את הכלל שאימצנו, ולפיו לוקה בצרעת מי שמוציא שם רע על נציגו של ה', ובעצם בכך גם על הקב"ה עצמו.

1. המקרה הראשון הוא הנחש, ואותו הזכרנו. במדרש תנחומא (מצורע ז, מהד' בובר עמ' כד); נאמר שגם הנחש הראשון לקה בצרעת. במקרהו של הנחש ודאי שהייתה אמירת לשון הרע ישירות על הקב"ה: "כִּי יִדַע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וַנִּפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעֵי טוֹב וְרָע" (בראשית ג', ה). כך מסביר הנחש לאישה את ציוויו של ה' שלא לאכול מעץ הדעת. גם המדרש בשמות רבה (שם) הבין שהנחש, בדומה למשה רבנו בסנה, הוציא שם רע על בוראו. אם כך הוא - מובן מדוע טוען המדרש שהנחש נצטרע.

2. המקרה השני הוא של שבנא הסופר. שבנא הסופר הוא נושאה של נבואת זעם חריפה של ישעיהו, האומר לשבנא: "הֲנֵה ה' מְטַלְטֵלְךָ טַלְטֵלָה גָבֵר וְעֵטָךָ עֵטָה" (ישעיה כ"ב, יז). חז"ל דרשו זאת (בבלי סנהדרין כו ע"א) על כך ששבנא נצטרע, שהרי בצרעת נאמר: "וְעַל שָׁפָם יַעֲטָה" (ויקרא י"ג, מה). מה היה חטאו של שבנא? חז"ל (בבלי סנהדרין, שם) מתארים את שבנא שולח איגרת לסנחריב הצר על ירושלים: "שבנא ומשפחתו השלימו, חזקיה וסיעתו לא השלימו". דהיינו, שבנא מטיל את האחריות להמשך המצור על חזקיהו, בעוד שהוא מציג את עצמו כצדיק הרוצה להציל את העיר. אמנם, באופן אובייקטיבי אין רע בכך שחזקיהו מסרב להיכנע לסנחריב ולדרישותיו, אולם בעיני סנחריב, שבנא מנסה לצייר מחזה שבו הוא הצדיק וחזקיהו הוא עקשן המונע הסכם שלום.

אכן, נראה כאילו זו לשון הרע על חזקיהו בלבד, אולם חשוב לזכור את מעמדו המיוחד מאוד של חזקיהו בעיני חז"ל. די אם נזכיר את הקביעה המפורסמת: "ביקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח" (בבלי סנהדרין צד ע"א).

מלבד זאת, במל"ב י"ח מופיע נאומו של רבשקה, שליחו של סנחריב, שבו הוא מבהיר באופן חד-משמעי: סנחריב מבקש להוכיח שה' אינו מסוגל להגן על ישראל. כאשר שבנא נכנע לו, הוא בעצם מסכים לכך, ומוציא לעז על הקב"ה באופן ישיר! מכאן שראוי הוא להצטרע, בהוציאו שם רע גם על ה' וגם על נציגו הבכיר בעולם - חזקיהו מלך יהודה.

ד. סיכום

עד כה ניסינו להוכיח שהאנשים הלוקים בצרעת במקרא (ולעתים אף במדרש) אינם אלו אשר מוציאים שם רע על אנשים רגילים, כי אם אלו העושים זאת על אחד מ'נציגיו' של ה' בעולם, ובצורה כזו שבעצם גם שמו של ה' כביכול מוכפש. על כל חטא ניתן לומר שהוא בעצם נגד ה', אולם כאן מדובר בחטא שלא רק מהווה מרד בה' ובמצוותיו, אלא גם מכפיש בצורה כלשהי את שמו של ה' בעיני העולם מסביב.

הגמרא במסכת ערכין דנה בנושא לשון הרע. מלבד הקביעה שבעוון לשון הרע לוקים בצרעת כעונש, נאמר דבר נוסף:

אמר ר' יוחנן משום ר' יוסי בן זימרא: כל המספר לשון הרע, כאילו כפר בעיקר, שנאמר (תהילים י"ב, ה): "אֲשֶׁר אָמְרוּ לְלִשְׁנֵנוּ נִגְבֵּיר שְׁפָתֵינוּ אֶתְנוּ מִי אֲדוֹן לָנוּ"
(בבלי ערכין טו ע"ב).

שוב - ניתן להסביר שמי שחוטא ואינו מתייחס לקב"ה, למצוותיו ולהשפעתו עלינו - הנו כופר בעיקר. אמנם, כך בעצם ניתן לומר לגבי כל עברה שהיא. אולם קביעה זו מתבהרת יותר במקרים כגון אלו שבהם עסקנו. ייתכן שהסיבה לכך מצויה בדברי הרמב"ם. לשם כך ראוי לעיין היטב בהגדרתו של הרמב"ם ללשון הרע:

זה דרך ישיבת הלצים הרשעים, בתחילה מרבים בדברי הבאי... ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים... ומתוך כך יהיה להן הרגל לדבר בנביאים ולתת דופי בדבריהם... ומתוך כך באין לדבר באלוהים וכופרין בעיקר

(משנה תורה הלכות טומאת צרעת פט"ז ה"י).

נקודה אחרונה הראויה לציון היא שבהלכות טומאת צרעת והטהרה ממנה מדגישה התורה מאוד את תפקידו של הכוהן: הוא המטמא והוא המטהר. אם הגדרנו נכון את תפקידה של הצרעת במקרא, כעונש על אמירת לשון הרע על נציגו של ה', יובן מדוע מן הראוי שהאדם האחראי על הטהרה ממנה ועל הגדרתה המדויקת יהיה נציגו של

ה' - הכוהן. בעצם ההיזקקות לו,⁸ מקבל עליו הנגוע בנגע הצרעת את סמכותו, ואת סמכותו של ה' שמעליו.⁹

8. אכן, ניתן לומר שגם בלשון הרע על אדם רגיל ישנו לקח בכך שהאדם שפגע בחברו בצורה זו יטהר מצרעתו רק על ידי היזקקות לאדם אחר.
9. לא התייחסנו לצרעתו של נעמן עצמו ולצרעתם של ארבעת האנשים המצורעים (מל"ב ז'). קשה לקבוע הרבה לגבי אישים אלה, פשוט משום שהם מופיעים לפנינו כאשר הם כבר מצורעים, וקשה לדעת מדוע בדיוק לקו בצרעת. לגבי נעמן - אמרו חז"ל במדרש תנחומא על פרשת תזריע (פרשה יא) שהיה זה משום ששבה נערה בארץ ישראל, כמסופר במל"ב ה'. אך ניתן לומר שכמו במקרים אחרים שהבאנו - יש פה פן של חילול השם, באשר נעמן הוא שר הצבא אשר מכה את ישראל, ועל פי חז"ל הורג את אחאב. לא זו בלבד - הוא אף מתגאה בזה. כמובן יש כאן חילול השם במובן מסוים, אך קשה לקשר זאת לדיוננו. ראוי להזכיר שכאשר גיחזי מקולל על ידי אלישע, אלישע מקלל אותו ב"צרעת נעמן". אם נבין שזהו גם דמיון במהות העונש, ניתן לקשר את נעמן לנושא הנידון. אך שוב - המהלך אינו מוכח. כך הדבר גם לגבי ארבעת המצורעים. נזכיר רק שחז"ל הבינו שהיו אלו גיחזי ובניו, ואם כך - הם **אכן** קשורים למערך שרצינו לבנות.